

INGLIZ VA O'ZBEK XALQ EPOSALARIDA MILLIY QADRIYATLARNING AKS
ETISHI

Ne'matullayev Jaloliddin Ortiq o'g'li

Samarqand Davlat Chet Tillari Instituti.

Nematullayevjaloliddin2002@gmail.com

Musurmonov Erkin Rabbimovich

Ilmiy rahbar.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19858943>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek xalq eposlarida milliy qadriyatlarning aks etishi qiyosiy tahlil qilinadi. Kirish qismida mavzuning dolzarbligi va ilmiy ahamiyati asoslab beriladi, metodlar bo'limida folklorshunoslik va adabiyotshunoslikka oid o'zbek hamda xorijiy manbalar tahliliga tayaniladi. Natijalar bo'limida ingliz eposlarida ritsarlik, sadoqat va jasorat kabi qadriyatlar, o'zbek eposlarida esa vatanparvarlik, oilaviy birlik, mardlik va an'anaviy urf-odatlarining badiiy ifodasi yoritiladi. Shuningdek, obrazlar tizimi, syujet qurilishi va motivlar orqali milliy ruhning namoyon bo'lish xususiyatlari ochib beriladi. Muhokama qismida ikki xalq eposlaridagi o'xshash va farqli jihatlar, ularning tarixiy-madaniy ildizlari hamda zamonaviy adabiy jarayonga ta'siri ko'rib chiqiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, xalq eposlari milliy qadriyatlarni saqlash va avloddan-avlodga yetkazishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi hamda yosh avlod tarbiyasida alohida ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar. xalq eposi, milliy qadriyatlar, ingliz eposlari, o'zbek eposlari, folklor, qiyosiy tahlil, badiiy obraz, vatanparvarlik, an'analar, madaniy meros.

Abstract: This article analyzes the reflection of national values in English and Uzbek folk epics through a comparative approach. The introduction substantiates the relevance and scientific significance of the topic, while the methods section is based on the analysis of Uzbek and international sources in folklore and literary studies. The results section highlights values such as chivalry, loyalty, and bravery in English epics, as well as patriotism, family unity, courage, and traditional customs in Uzbek epics. In addition, the manifestation of national spirit through the system of characters, plot structure, and motifs is revealed. The discussion examines the similarities and differences between the epics of the two nations, their historical and cultural roots, and their influence on the modern literary process. The findings indicate that folk epics serve as an important means of preserving and transmitting national values from generation to generation and play a significant role in the upbringing of the younger generation.

Keywords: folk epic, national values, English epics, Uzbek epics, folklore, comparative analysis, literary image, patriotism, traditions, cultural heritage.

Аннотация. В данной статье проводится сравнительный анализ отражения национальных ценностей в английских и узбекских народных эпосах. Во введении обосновываются актуальность и научная значимость темы, в разделе методов использован анализ узбекских и зарубежных источников по фольклористике и литературоведению. В разделе результатов освещаются такие ценности, как рыцарство, верность и храбрость в английских эпосах, а также патриотизм, семейное единство, мужество и традиционные обычаи в узбекских эпосах.

Кроме того, раскрываются особенности проявления национального духа через систему образов, структуру сюжета и мотивы. В разделе обсуждения рассматриваются сходства и различия эпосов двух народов, их историко-культурные корни, а также влияние на современный литературный процесс. Результаты показывают, что народные эпосы являются важным средством сохранения и передачи национальных ценностей из поколения в поколение и играют значительную роль в воспитании молодого поколения.

Ключевые слова. народный эпос, национальные ценности, английские эпосы, узбекские эпосы, фольклор, сравнительный анализ, художественный образ, патриотизм, традиции, культурное наследие.

KIRISH

Zamonaviy globallashuv jarayonida milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani saqlash va madaniy merosni keyingi avlodlarga yetkazish masalasi har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. XXI asrning axborotga boy va tezkor rivojlanayotgan muhitida xalqlarning boy og'zaki ijodi, xususan, eposlar nafaqat badiiy meros, balki milliy qadriyatlar, urf-odatlar, ijtimoiy qarashlar va axloqiy me'yorlarning muhim manbai sifatida e'tirof etilmoqda. Ingliz va o'zbek xalq eposlari esa turli tarixiy, ijtimoiy va madaniy sharoitlarda shakllangan bo'lsa-da, ularda insonparvarlik, jasorat, vatanparvarlik, sadoqat va adolat kabi umumiy qadriyatlar o'z aksini topgan. Shu bilan birga, har bir xalq eposida o'ziga xos milliy ruh, mentalitet va dunyoqarash ham mujassamdir. An'anaviy folklor namunalari zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida o'rganish bugungi kunda yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Komparativ tahlil, madaniyatlararo tadqiqotlar va antropologik yondashuvlar yordamida turli xalqlarning eposlari o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlar chuqurroq tahlil qilinmoqda. Ayniqsa, ingliz xalq eposlari — ritsarlik an'analari, qirollik sadoqati va individual jasoratni aks ettirsa, o'zbek xalq eposlari — jamoaviylik, oilaviy qadriyatlar, or-nomus va yurtga muhabbat kabi tushunchalarni markazga qo'yadi. Bu esa har ikki xalqning tarixiy rivojlanish yo'li va ijtimoiy tuzilmasi bilan chambarchas bog'liqdir.

O'zbekistonda milliy merosni o'rganish va targ'ib qilish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda folklor, adabiyot va madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan tashabbuslar, ilmiy tadqiqotlar va ta'lim dasturlari orqali yosh avlodda milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xalq eposlarini o'rganish nafaqat adabiy bilimlarni boyitadi, balki ma'naviy tarbiya, milliy identifikatsiya va madaniy uzviylikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Xalqaro miqyosda esa folklor va eposlarni o'rganish madaniy xilma-xillikni saqlash va rivojlantirishning asosiy vositalaridan biri sifatida qaralmoqda. Turli ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, eposlar orqali jamiyatning tarixiy xotirasi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy ideallari avloddan-avlodga uzatiladi. Shu nuqtai nazardan, ingliz va o'zbek xalq eposlarini qiyosiy o'rganish nafaqat adabiy, balki madaniy va ijtimoiy ahamiyatga ham ega.

Ushbu maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek xalq eposlarida milliy qadriyatlarning aks etishini tizimli ravishda tahlil qilish, ularning o'xshash va farqli jihatlarini aniqlash hamda bu qadriyatlarning bugungi jamiyatdagi ahamiyatini yoritib berishdan iborat. Tadqiqot savoli quyidagicha shakllantiriladi: ingliz va o'zbek xalq eposlarida aks etgan milliy qadriyatlar qanday umumiylik va o'ziga xosliklarga ega va ular zamonaviy madaniy taraqqiyotga qanday ta'sir

ko'rsatadi? Mazkur mavzu ilmiy jihatdan ham, amaliy nuqtai nazardan ham muhim bo'lib, u madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va milliy merosni chuqurroq anglashga xizmat qiladi[1].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ushbu maqola sharh (review) turidagi ilmiy ish bo'lib, empirik tadqiqotdan ko'ra mavjud ilmiy adabiyotlar, folklorshunoslik tadqiqotlari va epos matnlarining sifatli tahliliga asoslanadi.

Metodologiya adabiyotlar tahlili va qiyosiy (komparativ) yondashuvga tayangan holda ishlab chiqilgan bo'lib, u quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi.

1. Manbalarni tanlash mezonlari aniq belgilab olindi: o'zbek va ingliz xalq eposlariga oid ilmiy maqolalar, monografiyalar va folklor to'plamlari; mavzuga bevosita aloqadorlik (milliy qadriyatlar, epos poetikasi, obrazlar tizimi, ijtimoiy-g'oyaviy mazmun); ilmiy ishonchlilik va akademik nashrlarda chop etilganlik. Shuningdek, klassik manbalar (xalq dostonlari matnlari) bilan bir qatorda zamonaviy folklorshunoslik tadqiqotlariga ham ustuvor ahamiyat berildi.

2. Qidiruv manbalari sifatida o'zbek folklorshunosligiga oid ilmiy jurnallar, universitet nashrlari, O'zbekiston Milliy kutubxonasi fondlari hamda elektron bazalar (masalan, Google Scholar, ResearchGate, Ziyonet platformasi)dan foydalanildi. Ingliz eposlari bo'yicha esa xalqaro ilmiy maqolalar, adabiy-tarixiy tadqiqotlar va ochiq akademik manbalar tahlil qilindi. Jami 25 dan ortiq manba ko'rib chiqildi va ulardan eng dolzarb hamda mavzuga bevosita aloqador 12–15 tasi asosiy manba sifatida tanlab olindi.

3. Tahlil usuli sifatli sintez va qiyosiy tahlilga asoslandi. Har bir manbaning mazmuni umumlashtirilib, undagi asosiy g'oyalar ajratib olindi hamda ingliz va o'zbek xalq eposlaridagi milliy qadriyatlar nuqtai nazaridan o'zaro solishtirildi. Xususan, o'zbek eposlarida (masalan, "Alpomish") aks etgan jamoaviylik, vatanparvarlik va oilaviy sadoqat kabi qadriyatlar ingliz eposlaridagi individual jasorat, ritsarlik sha'ni va shaxsiy fidoyilik tushunchalari bilan parallel ravishda tahlil qilindi. Shu bilan birga, eposlarning shakllanishiga ta'sir etgan tarixiy-madaniy omillar ham inobatga olindi.

Mazkur metodologiya mavzuni tizimli va xolisona yoritishga imkon berdi, chunki u nafaqat nazariy qarashlarni, balki aniq badiiy matnlar tahlilini ham qamrab oldi. Tadqiqotning asosiy cheklovi empirik ma'lumotlarning mavjud emasligi bilan bog'liq bo'lib, kelgusida bu yo'nalishda so'rovnoma yoki eksperimental tadqiqotlar orqali yanada chuqurroq natijalarga erishish mumkin[6].

NATIJALAR TAHLILI

Adabiyotlar tahlili natijasida ingliz va o'zbek xalq eposlarida milliy qadriyatlar turli daraja va shakllarda ifodalanishi aniqlandi. O'zbek xalq eposlarida, xususan "Alpomish" dostonida milliy qadriyatlar ko'proq jamoaviylik, vatanparvarlik, oilaga sadoqat va or-nomus tushunchalari orqali namoyon bo'ladi. Qahramon obrazi nafaqat shaxsiy jasorat egasi, balki butun el-yurt manfaatini himoya qiluvchi ideal inson sifatida gavdalanadi. Eposda ijtimoiy birdamlik va urug' birligi g'oyasi ustuvor bo'lib, bu o'zbek xalqining an'anaviy mentaliteti bilan bevosita bog'liqdir.

Ingliz xalq eposlarida, xususan "Beowulf" asarida esa milliy qadriyatlar individual qahramonlik, shaxsiy shon-shuhrat va jasorat orqali ifodalanadi. Qahramon o'z kuchi va iroda kuchi bilan yovuzlikka qarshi kurashadi hamda shu orqali jamiyat xavfsizligini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, ingliz eposlarida ritsarlik etikasi, sadoqat va burchga fidoyilik kabi qadriyatlar ham muhim o‘rin egallaydi. Bu holat ingliz jamiyatining tarixiy-feodal tuzilmasi va ritsarlik an‘analari bilan chambarchas bog‘liqdir.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, har ikki xalq eposida umumiy insoniy qadriyatlar — jasorat, adolat va sadoqat g‘oyalari mavjud bo‘lsa-da, ularning ifodalanish shakli turlicha. O‘zbek eposlarida kollektiv ong va jamoaviy manfaat ustuvor bo‘lsa, ingliz eposlarida individual qahramonlik va shaxsiy mas‘uliyat kuchliroq aks etadi. Shu bilan birga, har ikki an‘anada ham eposlar jamiyatning axloqiy-me‘yoriy tizimini shakllantiruvchi muhim ma‘naviy manba sifatida xizmat qiladi. Umuman olganda, ingliz va o‘zbek xalq eposlari milliy qadriyatlarni badiiy obrazlar orqali yetkazuvchi muhim madaniy fenomen hisoblanadi. Ular turli tarixiy sharoitlarda shakllangan bo‘lsa-da, insoniylik, ezgulik va adolat kabi umumiy qadriyatlarni targ‘ib qiladi[4].

MUHOKAMA

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek xalq eposlarida milliy qadriyatlar xalqning tarixiy tajribasi va ma‘naviy dunyoqarashi bilan bevosita bog‘liq holda shakllangan. O‘zbek xalq eposlarida, xususan “Alpomish” dostonida, jamoaviylik, oilaviy sadoqat, vatanparvarlik va or-nomus kabi qadriyatlar yetakchi o‘rinda turadi. Qahramon obrazi xalq manfaatini o‘z shaxsiy manfaatidan ustun qo‘yuvchi ideal timsol sifatida gavdalanadi. Ingliz xalq eposlarida esa, ayniqsa “Beowulf” asarida, individual qahramonlik, shaxsiy jasorat va ritsarlik burchi asosiy o‘rinni egallaydi. Bu holat har ikki xalqning tarixiy ijtimoiy tuzilmasi va madaniy rivojlanish yo‘nalishlari bilan bog‘liqdir. Tahlillar shuni ham ko‘rsatadiki, har ikki epos an‘anasida umumiy insoniy qadriyatlar — adolat, jasorat va sadoqat g‘oyalari mavjud bo‘lsa-da, ularning ifodalanish shakli turlicha. O‘zbek eposlarida kollektiv ong va jamoaviy mas‘uliyat ustuvor bo‘lsa, ingliz eposlarida individual yutuq va shaxsiy shon-shuhrat kuchliroq aks etadi. Shu jihatdan eposlar nafaqat badiiy asar, balki har bir xalqning ma‘naviy-axloqiy tizimini ifodalovchi muhim madaniy manba hisoblanadi.

Biroq ushbu yo‘nalishda ayrim cheklovlar ham mavjud. Eposlarning og‘zaki ijod mahsuli ekanligi ularning turli variantlarda yetib kelishiga sabab bo‘lgan, bu esa matnlarni tahlil qilishda ayrim interpretatsion farqlarga olib keladi. Bundan tashqari, turli tarixiy davrlarda shakllangan ingliz va o‘zbek eposlarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri qiyoslashda madaniy va tarixiy kontekst farqlari ham hisobga olinishi zarur.

Shunga qaramay, ushbu tadqiqot natijalari xalq eposlarining zamonaviy ilmiy va ma‘naviy ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Ular milliy qadriyatlarni saqlash, yosh avlodga tarixiy xotira va madaniy o‘zlikni shakllantirishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Tavsiyalar:

1. O‘zbek va ingliz xalq eposlarini maktab va oliy ta‘lim dasturlariga chuqurroq integratsiya qilish.
2. Eposlarni qiyosiy o‘rganishga bag‘ishlangan maxsus ilmiy kurslar va seminarlarni tashkil etish.
3. Xalq og‘zaki ijodi namunalarini raqamlashtirish va ochiq elektron bazalarni kengaytirish.
4. Yoshlar o‘rtasida milliy eposlarga qiziqishni oshirish uchun interaktiv va media loyihalarini rivojlantirish.
5. Xalqaro folklorshunoslik tajribasini o‘rganish orqali qiyosiy tadqiqotlarni kengaytirish.

Umuman olganda, xalq eposlari milliy qadriyatlarni saqlovchi va avlod-dan-avlodga yetkazuvchi muhim madaniy manba sifatida o'z dolzarbligini yo'qotmaydi.

XULOSA

Xulosa sifatida ayta olamizki, ingliz va o'zbek xalq eposlarida milliy qadriyatlarning aks etishi nafaqat badiiy an'ana, balki har bir xalqning tarixiy xotirasi va ma'naviy identitetini shakllantiruvchi muhim omildir. O'zbek xalq eposlarida, xususan "Alpomish" dostonida, jamoaviylik, vatanparvarlik, oilaviy sadoqat va or-nomus kabi qadriyatlar ustuvor o'rin egallaydi.

Ingliz xalq eposlarida esa, ayniqsa "Beowulf" asarida, individual qahramonlik, shaxsiy jasorat va ritsarlik burchi asosiy g'oya sifatida namoyon bo'ladi. Har ikkala epos an'anasida ham adolat, sadoqat va jasorat kabi umuminsoniy qadriyatlar mavjud bo'lsa-da, ularning ifodalanish shakli va ustuvor yo'nalishlari turlicha ekanligi aniqlandi. Mazkur tahlillar shuni ko'rsatadiki, eposlar har bir xalqning ijtimoiy tuzilmasi, tarixiy rivojlanish yo'li va mentalitetini aks ettiruvchi muhim madaniy manba hisoblanadi. Shu bilan birga, ular yosh avlodni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda ham katta ahamiyatga ega bo'lib, milliy qadriyatlarni saqlash va avlod-dan-avlodga yetkazishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Kelgusida xalq eposlarini qiyosiy o'rganish bo'yicha yanada chuqur empirik va interdisiplinar tadqiqotlar olib borish, ularning zamonaviy ta'lim va madaniy muhitdagi o'rnini kengroq tahlil qilish zarur. Xalq eposlarini raqamli formatda ommalashtirish va ta'lim jarayoniga integratsiya qilish esa ularning yosh avlod ongida mustahkam o'rin egallashiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ingliz va o'zbek xalq eposlari milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtiruvchi muhim madaniy meros sifatida o'z dolzarbligini saqlab qoladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Alpomish" dostoni. Fozil Yo'ldosh o'g'li varianti. – Toshkent: Sharq, 1998.
2. "Alpomish" dostoni (o'zbek xalq qahramonlik eposi). – Toshkent: Sharq, 2010.
3. Eshonqul J. Folklor: obraz va talqin. – Qarshi: Nasaf, 1999.
4. Imomov K. O'zbek xalq dostonlari poetikasi. – Toshkent: Fan, 1981.
5. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. – Toshkent: O'qituvchi, 1990.
6. Rajabov Q. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
7. Yormatov I. O'zbek qahramonlik eposi badiiyati. – Toshkent, 1994.